

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi

The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Rûyânî ve Bahru'l-Mezheb Adlı Eseri

Rûyânî and His Word Named Baħr al-Madhhab

Yazar / Author

Mehmet Aziz YAŞAR

Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Mardin / TÜRKİYE

ya-ar19801@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4677-1017>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi / Date of Receipt: 05/08/2021

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 29/12/2021

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2021

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık / December

Yıl/Year: 19 **Sayı/Issue:** 38 **Sayfa /Page:** 181-211.

Atıf/Citation: Yaşar, Mehmet Aziz. "Rûyânî ve Bahru'l-Mezheb Adlı Eseri". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (Aralık 2021), 181-211.

<https://doi.org/10.35209/ksuifd.979032>

• *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

Rûyânî ve Bahru'l-Mezheb Adlı Eseri

Öz

Şâfiî mezhebinin ikinci döneminde yer alan Hicrî V. yy.'da yetişen önemli simalardan biri Ebü'l-Mehâsin er-Rûyânî'dir. Dönemin önemli ilim merkezlerine seyahatler yaparak birçok Şâfiî fakîhinden ders alan Rûyânî, Şâfiî mezhebinde derin bir vükûfiyet elde etmiştir. Zamanın Şâfiî'si olarak anılan Rûyânî, medrese ve camilerde ders vererek çok sayıda âlim yetiştirmiştir. Bunun yanında Şâfiî fıkına yönelik çalışmalar yaparak Şâfiî mezhebinin gelişiminde önemli katkılar sunmuştur. Bu çalışmalarından en çok dikkat çekici olanı ise *Bahrü'l-mezheb* adlı eseridir. Müellifinin ününü geçerek hak ettiği şöhrete ulaşan eserde, mezhep içi ihtilaflara yer verilmesinin yanında diğer mezheplerin görüşlerine de yer verilmiştir. Bu anlamda da eser, hem mezhep içi hem de mezhepler arası mukayeseli bir çalışma niteliğini kazanmıştır. Makalemizde Rûyânî'nin kısa biyografisinden sonra *Bahrü'l-mezheb* adlı eseri farklı açılardan incelenmiştir. Bu kapsamda eserin içerik ve tasnifine ana hatlarıyla değinildikten sonra eserde istifade edilen kaynaklar ve izlenen metod tespit edilmeye çalışılmıştır. Ardından eserin mezhepteki konumu de ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Şâfiî, Fıkıh, Rûyânî, Bahrû'l-mezheb.

Rûyânî and His Word Named Bahr al-Madhhab

Abstract

In the second period of the Shâfiî school, Ebü'l-Mehâsin al-Rûyânî is one of the important figures who grew up in the hijrî 5th century. Rûyânî, who took lessons from many Shâfiî scholars while traveling to the important science centers of the period, gained a deep knowledge of the Shâfiî school. Rûyânî, known as the Shâfiî of the time, trained many scholars by giving lectures in madrasahs and mosques. In addition, he made important contributions to the development of Shâfiî school by making studies on Shâfiî fiqh. The

most striking among these works is *Baḥr al- madhhab fī furūi madhhab al-Imām al-Shāfiī*. In the work, which has achieved the fame it deserves by surpassing the fame of its author, the opinions of other sects are also included, as well as the conflicts within the school. In this sense, the work has gained the quality of a comparative study both within and between sects. In our article, after a short biography of Rūyānī, his work *Baḥr al- madhhab* has been examined from different perspectives. In this context, after mentioning the broad outlines of the content and classification of the work, we try to determine the sources he used and the method followed in the work. Then the position of the work in the school is also discussed.

Keywords: Islamic law, Shāfiī, fiqh, Rūyānī, *Baḥr al- madhhab*.

Giriş

Fıkıh tarihçileri Şāfi mezhebini değişim ve gelişim açısından farklı dönemlere ayırmışlardır. Bu dönemlerden, tekvin ve olgunlaşma olarak adlandırılan ilk dönemden sonra gelen ve mezhebin nakil ve istikrar dönemi olarak isimlendirilen ikinci dönem büyük önem arz etmektedir. Nitekim III, IV ve V. asırları kapsayan bu dönemde genel olarak fıkıh ilminde özellikle de Şāfi fıkıh birikiminde oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Mezhep içinde Abdullah b. Ahmed el-Kaffāl el-Mervezī (öl. 417/1026) öncülüğünde oluşan ve mezhebin metinlerinde tasarruf etme, araştırma ve sınıflandırma bakımından daha başarılı olan Horasāniyyūn/Merāvize ve Ebū Hāmid el-İsferāyīnī (öl. 406/1016) etrafında şekillenen ve Şāfi fıkıh metinlerini, mezhebin kurallarını ve ashābın vecihlerini nakletme konusunda daha başarılı bulunan Irākiyyūn/Bağdādiyyūn Şāfi fıkıh çevrelerince benimsenen iki farklı ekol oluşmuştur.¹ Yine mezhep

¹ Ebū Zekerıyyā Yahyā b. Şeref en-Nevevī, *el-Mecmū' şerhu'l-Mühezzeb* (b.y.: Dāru'l-Fikr, ts.), 1/69; Ekrem Yusuf Ömer el-Kavāsımī, *el-Medhal ilā mezhebi'l-imam eş-Şāfi* (Ürdün: Dāru'n-Nefāis, 1423/2003, 296-297; Bilāl Aybakan, "Şāfi Mezhebi",

fikhının yayılmasında ve istikrar bulmasında büyük katkılar sunan fakihler bu dönemde yetişmiştir. Sözü edilen fakihler, ansiklopedik tarzda ele aldıkları fıkıh eserlerinde mezhep içinde bulunan iki farklı yaklaşımı, objektif bir şekilde bir arada işleyerek tek çizgide birleştirmeye çalışmışlardır. İmâmü'l-Haremeyn Abdülmelik b. Abdillâh el-Cüveynî'nin (öl. 478/1085) *Nihâyetü'l-ma'lab fî dirâyeti'l-mezheb*'i, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el- el-Mâverdî'nin *el-Hâvi'l-kebîr*'i,² ve araştırma konumuz olan Ebü'l-Mehâsin er-Rûyânî'nin *Bahrû'l-mezheb fî fûrû'ı mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î* adlı eseri bu tarzda kaleme alınan önemli çalışmaların başında gelmektedir.³

Rûyânî, *Bahrû'l-mezheb* adlı eserinde genellikle "اختلف أصحابنا" tabirini kullanarak mezhep içinde vuku bulan ihtilafları aktarmıştır. İhtilaflı meselelerle ilgili varid olan görüşleri delilleriyle birlikte zikrederek tarafsız bir biçimde değerlendirmiştir. İster Irâkiyyûn ister Horasâniyyûn fukahâsına ait olsun zayıf bulduğu görüşleri çekinmeden belirttiği gibi isabetli bulduğu görüşleri de kime ait olduğuna bakmaksızın ifade etmiştir.⁴ Mezhep içi ihtilaflı meseleler ile ilgili Horasâniyyûn'un görüşlerini genellikle "اصحابنا بخراسان", Irâkiyyûn fukahâsına ait görüşleri ise genelde "اصحابنا بعراق" tabirini kullanarak aktarmıştır. Diğer Şâfiî fakihlerine ait görüşleri ise ya görüş sahibinin ismini zikrederek ya da "بعض اصحابنا" ifadesini kullanarak nakletmiştir. Bunun yanı sıra mezhep içi görüşler kadar sıklıkla olmasa da diğer mezheplerin görüşlerine de yer vererek bir karşılaştırma imkânı sağlamıştır. Bu bakımdan da *Bahrû'l-mezheb* hem mezhep içi hem de mezhepler arası bir hilaf çalışması hüviyetine kavuşmuştur.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/238-239.

² *Bahrû'l-mezheb*'de bu ibare dört yüz elli dört defa geçmektedir.

³ Kavâsimî, *el-Medhal*, 259-261; Alî Cum'e Muhammed Abdulvehhâb, *el-Madhal ilâ dirâsâti'l-mezâhibi'l-fikhiyye* (Kahire: Dâru's-Selâm, 1422/2001), 34-41; Aybakan, "Şâfiî Mezhebi", 38/238.

⁴ Ebü'l-Mehâsin Fahrülislâm Abdülvâhid b. İsmâil b. Ahmed er-Rûyânî, *Bahrû'l-mezheb fî fûrû'ı mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î*, thk. Târik Fethî es-Sayd (b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1430/2009), 1/190, 192, 235, 244, 247, 432, 441, 468; 2/144, 145, 152, 161, 166.

Bu nedenle de eser, bilhassa Şâfiî fıkıh çevresinde büyük bir yankı uyandırmış ve sonraki Şâfiî fukahâsı üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Şimdi Rûyânî'nin kısa biyografisinden sonra söz konusu eserin tasnifini, içeriğini, metodunu, kaynağını ve mezhepteki konumunu yakından inceleyeceğiz.

1. Rûyânî'nin Kısa Biyografisi

Asıl adı, Ebü'l-Mehâsin Fahrüislâm Abdülvâhid b. İsmâil b. Ahmed b. Muhammed er-Rûyânî et-Taberî'dir. 415/1024 yılında, günümüzde İran'ın Mazenderan, Gülistan ve Gilan eyaletlerini içine alan Taberistan bölgesinin önemli şehirlerinden olan Rûyân'da dünyaya gelmiş ve daha çok buraya nispetle Rûyânî nisbesiyle anılmaktadır. Temel tahsilini, dönemin âlimlerinden olan babasından ve dedesinden almıştır.⁵ Rûyânî'nin yaşadığı dönem, medreselerin yaygınlaştığı; dolayısıyla da ilmî hareketliliğin yoğun olarak yaşandığı Nizâmülmülk (öl. 485/1092) devrine denk gelmektedir.⁶

İlk eğitimini memleketinde tamamlayan Rûyânî, fıkıh, hadis ve diğer İslâmî ilimlerde tahassüs etmek için dönemin ilim merkezlerine yolculuklar yapmıştır. Rûyânî'nin ilim tahsili için Buhârâ, Nisâbü'r, Gazne, Merv, İran'ın Mazenderan Eyaletine bağlı Âmul, Meyyâfârikîn (Silvan) gibi ilim merkezlerine seyahatler yaptığı ve buralarda bulunan birçok âlimden ders aldığı kaydedilmektedir.⁷ Ebu'l-Feth Nâsır b. Hüseyin el-Ömerî el-Kureşî el-Mervezî (öl. 444/1053), Ebü Gânim Ahmed b. Alî el-Kürrâî (öl. 444/1053), Abdülgâfir b. Muhammed el-Fârisî en-Nisâbü'rî (öl. 448/1057), Abdullah b. Ca'fer el-Habbâzî (öl. 449/1058), Ebü Osman İsmâil b. Abdurrahman es-Sâbü'nî (öl. 449/1057), Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Mu-

⁵ Ebü'l-Fidâ' İsmâil b. Şihâbiddin Ömer b. Kesir ed-Dımaşkî, *Ṭabaḳâtü fukahâ'i's-Şâfi'îyye*, thk. Ahmed Ömer Hâşim ve Muhammed Zeynühum (Kahire: Mektebetü's-Sikâfetü'd-Diniyye, 1413/1993), 1/524-525.

⁶ Salâhuddîn Halîl b. İzziddin Aybeg b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvut-Türki Mustafa (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420/2000), 19/167.

⁷ Ebü Nasr Tâcüddin Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübki, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'îyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Abdülfettâh Muhammed el-Hulv (b.y.: Daru Hicr li't-Tabâ'e ve'n-Neşr, 1413/1992), 7/104.

hammed b. Ahmed er-Rûyânî (öl. 450/1068), Muhammed b. Beyân el-Kâzerûnî (öl. 455/1063), Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed el-Muttahharî (öl. 458/1066) gibi şahsiyetler Rûyânî'nin ders aldığı hocalarından bazılarıdır.⁸ Rûyânî genel olarak fıkıh ilminde özellikle de Şâfiî mezhebinde uzmanlaşmıştır. Tâcüddîn es-Sübki'nin (ö. 771/1370) de belirttiği üzere Şâfiî mezhebini hıfz etmiş ve bu hususta adeta darb-ı mesel olmuştur. Hatta Rûyânî'nin "Şâfiî mezhebi fıkıh kitapları yansa bile onları ezberimden yazdırabilirim." dediği nakledilmektedir. Sübki, Rûyânî'nin bu ifadesini "Sadece İmam Şâfiî'nin nasslarını değil, bunlarla birlikte ashabın kitaplarını da kastettiğini" şeklinde yorumlayarak bu husustaki geniş birikimine vurgu yapmıştır.⁹ Selçuklu veziri Nizâmülmülk tarafından büyük saygı görmüş ve birçok âlimin övgüsüne mazhar olmuştur.¹⁰ Yâfiî (öl. 768/1367) onu şu ifadelerle övmektedir: "Şâfiî mezhebine mensup fakih bir imamdır. Dönemin önde gelen âlimlerindedir. Usûl, fûrû' ve hilâf ilimlerinde Şâfiîler'in şeyhidir. Değerli tasnifler yazmıştır."¹¹

Şâfiî fikhındaki yetkinliğiyle ön plana çıkan Rûyânî, başta Nizâmülmülk olmak üzere dönemin yöneticilerinin ve âlimlerinin teveccühünü kazanmıştır. Taberistan kadılığına atanan Rûyânî, burada bulunan Nizâmiyye medresesinin müderrisliğini de yapmıştır. Taberistan'da bir müddet kaldıktan sonra Âmul'a geçerek burada bir medrese inşa etmiş ve onun müderrisliğini yürütmüştür.¹² Ardından Rey şehrine giderek burada bulunan medresede ders

⁸ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, 7/194; Ali Bakkal, "Rûyânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/275.

⁹ Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, 7/194.

¹⁰ Safedî, *el-Vâfi*, 19/167; İbn Kâdi Şühbe Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed el-Esedî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, thk. el-Hâfiz 'Abdul'alim Hân (Beirut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1407/1987), 1/287; Râdi b. Sayyâf el-Harbî, *el-İmâm Ebû'l-Mehâsin er-Rûyânî ve ârâuhu'l-usûliyye* (Suudi Arabistan: Câmi'atu Ümmü'l-Kurâ, Yüksek Lisans Tezi, 1426/2005), 36.

¹¹ Ebû Muhammed Afifüddîn Abdullâh b. Es'ad b. Alî b. Süleymân el-Yâfiî, *Mir'atü'l-cenân ve 'ibretü'l-yakzân fi ma rifeti havâdisi'z-zamân* (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1417/1997), 3/131.

¹² Sübki, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, 7/195.

vermiştir. Daha sonra İsfahan'a geçerek burada fetvâ vazifesiyle birlikte cami dersleri okutmuştur.¹³ Tedrisat faaliyetini yürüttüğü medreselerde birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlardan bir kısmının isimleri şu şekildedir: Ebu'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî en-Nisâbüri (öl. 533/1138), Abdülvâhid b. Ahmed et-Temimî (öl. 535/1145), Süleyman b. Muhammed el-Kassârî (öl. 538/1143), Ahmed b. Muhammed el-Fûşencî (öl. 544/1149), Sa'd b. Muhammed b. Muhammed el-Meşşât (öl. 546/1151), Ebu'l-Vefâ Rüstem b. Ebî Hâşim el-Havârî (öl. 464/1071) Ebû Tâhir es-Silefî (öl. 576/1180).¹⁴ Rûyânî'nin ilmî faaliyetleri tedrisatla sınırlı kalmamış, bununla birlikte önemli eserler de kaleme almıştır. Onun en önemli eseri ise Şâfiî mezhebine yönelik hacimli kitabı olan *Bahrü'l-mezheb fi furû'ı mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î*'dir. Araştırma konumuz olan bu esere ileride tafsilatlı bir şekilde değineceğiz. Rûyânî'nin Şâfiî fikhına dair diğer önemli bir eseri *Hilyetü'l-mü'min ve ihtiyâri'l-mûkin*'dir. *Hilyetü'l-mü'min fi'l-furû'* olarak da anılan bu eser, Şâfiî mezhebinin furû fikhına ilişkindir. Şâfiî fikh geleneğinin tasnifi esas alan Rûyânî, bu eserinde Ebû İshâk el-Mervezî (öl. 340/951), Kaffâl el-Mervezî (öl. 417/1026), Ebü't-Tayyib et-Taberî (öl. 450/1058) ve diğer Şâfiî mezhebinin ilk dönem fakihlerinin görüşlerinin yanı sıra Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ve İmam Mâlik (öl. 179/795) gibi mezhepleri kayıt altına alınmış müctehid imamlar ile İbn Ebî Leylâ (öl. 83/702), Nehaî (öl. 96/714), Evzaî (öl. 157/774), Sevrî (öl. 161/778) gibi görüşleri derlenmemiş müçtehitlere de çokça atıf yapmıştır. Nevevî'nin (öl. 676/1277) de İbnü's-Salâh'ten (ö. 643/1245) naklen ifade ettiği üzere Rûyânî *Bahrü'l-mezheb*'de yaptığının aksine bu eserinde farklı görüşler arasında daha fazla tercihte bulunmuş ve tercih ettiği görüşlerin önemli bir kısmı Şâfiî dışındaki mezhep âlimlerin görüşlerine muvafık olmuştur. İbn Kâdi Şühbe

¹³ Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-İrbilî, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân*, thk. İhsân 'Abbâs (Beirut: Dâru Sadr, 1318/1900), 3/198.

¹⁴ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/198; Harbî, *el-İmâm Ebü'l-Mehâsin*, 43-46; Bakkal, "Rûyânî", 35/275.

“Rûyânî'nin tercih ettiği görüşlerinden birçoğu Mâlikî mezhebine muvafıktır.” diyerek buna dikkat çekmiştir.¹⁵ Eser, Ümmü'l-Kürâ'da üniversitesinde beş araştırmacı tarafından tahkik edilmiştir. Fakat henüz yayımlanmamıştır. Rûyânî'nin diğer eserleri ise şunlardır: *Menâşîşü'l-İmâm eş-Şâfi'î*, *el-Mübtedî*, *et-Tecrîbe*, *el-Furûk*, *et-Tehzîb fî ğarîbi'l-hadîs*, *Hakîkatü'l-kavleyn (Kitâbü'l-Kavleyn ve'l-vecheyn)*, *et-Taḥbîr*, *el-'Avâlî*, *el-Kâfi fî'l-fürû'* (muhtasar bir eserdir), *el-Ehâdisü'l-elf*, *Meclisü'r-Rûyânî*, *el-Erva'în*, *Ceme'u'l-cevâmi'*, *eş-Şidku ve'l-inşâf*.¹⁶

Hayatı yoğun ilmî faaliyetle geçen Rûyânî, 501/1107 veya 502/1108 yılında akrabasının ikamet ettiği Âmul'e yerleşmiş ve burada bulunan bir camide derse okutmaya başlamıştır. Kimi rivayete göre verdiği bir fetvâdan dolayı Şîa'nin bir kolu olan İsmâiliyye mezhebi mensuplarıyla ters düşmüştür. Bunun sonucunda da Rûyânî, ders bitiminde sözü geçen mezhep müntesipleri tarafından, 11 Muharrem 502/1108 yılında camide şehit dilmıştır.¹⁷

2. Rûyânî'nin Bahru'l-Mezheb Adlı Eseri

2.1. Muhtevası ve Tasnifi

Hayatının sonlarında kaleme aldığı bilinen bu eser, Şâfiî fıkıh birikiminin temel kaynaklarından olup bu mezhebe dair yazılan ilk kitap olan Müzenî'nin (öl. 264/878) *el-Muhtaşar* adlı eserinin şerhi konumundadır.¹⁸ Birçok el yazma nüshası bulunan eser, Ahmed İzzuv İnnâye ed-Dımaşkî tarafından tahkik edilmiş ve 2002 yılında 14 cilt olarak Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî matbaasında basılmıştır.

¹⁵ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luğât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 2/277; İbn Kâdi Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, 1/287; Ebü'l-Mehâsin Abdülvâhid b. İsmâil b. Ahmed er-Rûyânî, *Hilyetü'l-mü'min ve ihtiyâru'l-mükin*, thk. Fahrî b. Berikân b. Berkî el-Karşî (Suudi Arabistan: Câmi'atu Ümmü'l-Kürâ, Yüksek Lisans Tezi, 1428/2007), 59-60.

¹⁶ Ebü'l-Mehâsin Abdülvâhid b. İsmâil b. Ahmed er-Rûyânî, *Hilyetü'l-mü'min ve ihtiyâru'l-mükin*, thk. Muhammed b. Metar b. Ali el-Mâlikî (Suudi Arabistan: Câmi'atu Ümmü'l-Kürâ, Yüksek Lisans Tezi, 1428/2007), 86-92; Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, 7/195; Bakkal, “Rûyânî”, 35/275.

¹⁷ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, 7/195; Bakkal, “Rûyânî”, 35/275.

¹⁸ Şükrü Özen, “Müzenî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32/248.

Yine Târik Fethî es-Seyyid'in tahkikiyle Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye tarafından 2009'de 14 cilt şeklinde yayımlanmıştır.

Rûyânî eserine geniş bir mukaddime ile başlamıştır. Bu mukaddime de ise şu konuları ele almıştır: İlmin ve ulemânın fazileti. Bu başlıkta Rûyânî ilgili âyet ve hadislerden hareketle ilmin ve ulemânın faziletini beyân etmiştir. Rûyânî, ilmin çok, ömrün ise kısa olduğu için insanın vaktini daha öncelikli ilimle geçirmelidir ki bu da fıkıh ilmi olduğunu belirtmiştir. O, fukahânın en faziletlisi İmam Şâfî ve tasnif açısından en güzel fıkıh onun mezhebi olduğunu ifade ettikten sonra bunula irtibatlandırıldığı bazı hadisler ile birlikte âlimlerin İmam Şâfî ve onun mezhebi hakkındaki övgüleri sıralamıştır.¹⁹ Ardından Rûyânî, Müzenî'nin kitabını Allah'a hamd ile başlamadığı için yapılması muhtemel itirazı ve buna verilebilecek cevapları zikrettikten sonra taklid, ictihad, haber-i vâhid, fetvâ ve icmâ ile ilgili bir takım usûlî bilgilere yer vermiştir.²⁰

14 cilt olarak basılan *Bahrü'l-mezheb*'in ana başlıklar altında işlenen konularının tertibi ciltlere göre ise şu şekildedir:

1. C. Temizlik konusu ve namazın rükünlerine kadar namaz konusu;
2. C. Namazın kalan meseleleri, cumâ namazı, korku namazı, bayram namazları ve cenaze namazı;
3. C. Zekât, fitır sadakası, oruç, i'tikâf, hacın "fevât ve ihsâr" meselelerine kadar;
4. C. Haccın kalan meseleleri, avlanma, hayvan kesimi, kurban, yiyecek, müsabaka, atıcılık, alış verişin " tarafların ihtilafı" meselesine kadar;
5. C. Alış verişin kalan meseleleri, iflas, kısıtlılık, sulh, havalâ, daman akdi;
6. C. Ortaklık, vekâlet, ikrar, vedia, fey ve ganimetin taksimi,

¹⁹ Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 1/21-25.

²⁰ Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 1/25-41.

sadakalar, ariye, gasp;

7. C. Şufa, ödünç, müsakât, icâre, hibe vakıf ve sadakalar, ziraat ortaklığı, ölü araziyi ihya etmek, buluntu, ücretle iş yaptırmak, ferâiz;

8. C. Vasiyet, köle azad etmek, velayet, müdebber köle, mü-kateb köle;

9. C. Nikâh, sadâk;

10. C. Talâk, ric'î talâk, ilâ, zihâr, li'ân, yeminler;

11. C. Adaklar, yargı adaları, (Ruyânî, bu başlıkta fıkıh usûlü konularını ana hatlarıyla Mâverdî'den iktibas ederek aktarmıştır.), iddet, süt emzirme, nafakalar;

12. C. Öldürme, diyet, bağilerle savaşmak;

13. C. Hadlar, yol kesenler, içecekler, cihad, cizye;

14. C. Kādıların yazıyla bildirdikleri, şahitlik, bir şahit ve yemin ile hükmetmek, kan iddiasında bulunmak ve kaseme, şahitlik yapması caiz olanlar, davâ ve deliller.

2.2. Bahru'l-Mezheb'in Kaynakları

Şâfiî mezhebinin birikimi açısından derya olarak nitelendirilen *Bahru'l-mezheb*'in bu ismine muvafık olarak pek çok kaynaktan istifade etmiş olması muhakkaktır. Burada sözü edilen kaynakların hepsini sıralamak yerine eserin şekillenmesinde etkisi bariz bir şekilde görülen kaynaklarla yetineceğiz. Bu kaynakları müelliflerinin vefat tarihlerine göre şu şekilde sıralayabiliriz:

1. İmam Şâfiî'nin (öl. 204/820) *el-Ümm* ve *el-İmlâ* adlı eserleri: İmam Şâfiî'nin hem usûlünü hem de fer'î ictihâdlarını kendisine prensip edinen Rûyânî'nin onun görüş ve eserlerinden etkilenmeyip onlardan istifade etmemesi mümkün değildir. Bu kapsamda Rûyânî özellikle *el-Ümm* adlı eseri bağlamında İmam Şâfiî'ye çokça atıf yapmıştır. Bu çerçevede Rûyânî, bine yakın yerde *el-Ümm*'den nakil yapmıştır. Bunun büyük çoğunluğunda "Şâfiî *el-Ümm*'de dedi, bah-

setti, *el-Ümm*'deki ifadesi, ibaresi şu şekildedir. *el-Ümm*'de zikredilmiş, ifade edilmiştir.”²¹ gibi ifadeler kullanarak *el-Ümm*'e açık bir şekilde atıf yapmıştır. Diğer bir kısmında ise “مسئلة/bu, bir meseledir”²² diyerek *el-Ümm*'ün ismi zikretmeden “mesele” altında zikredilen bilgileri ondan nakletmiştir. *Baḥru'l-mezheb*'in muhakkiki de bu türden nakilleri dipnotta belirtmiştir. Keza Rûyânî, İmam Şâfiî'nin *el-İmlâ* adlı kitabından da yaklaşık iki yüz elli yerde nakil yapmıştır.

2. Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Yahyâ el-Büveytî'nin (öl. 231/846) *el-Muhtaşar*'ı: İmam Şâfiî'nin Mısır'daki öğrencileri arasında ilk sırada yer alan ve gerek fetvâ vermede gerekse İmam Şâfiî'nin yerine ders vermede olsun diğer muasır mezhep fakihlerine tercih edilen Büveytî'nin mezhepteki konumu tartışmasızdır.²³ Dolayısıyla Rûyânî'nin ondan istifade etmemiş olması düşünülemez. Bu bağlamda *Baḥru'l-mezheb*'de yüz seksene yakın yerde Büveytî'ye atıf yapmıştır.²⁴

3. İsmâil b. Yahyâ b. İsmâil el-Müzenî'nin (öl. 264/878) *el-Muhtaşar*'ı: Birçok Şâfiî fakihinin övgüsüne mazhar olan bu eser, *Baḥru'l-mezheb*'in metni olduğuna göre onun temel kaynakları arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra Rûyânî, bin küsur yerde Müzenî'ye atıf yapmıştır.²⁵

4. Ebû Alî el-Hasen b. el-Kâsım et-Taberî'nin (öl. 350/962) *el-İfşâh*'ı: Şâfiî muhitinde Şeyh Ebû Alî denildiğinde Ebû Alî et-Taberî kastedilir. Taberî, bu eserini Müzenî'nin *el-Muhtaşar*'ı üzerine bir şerh çalışması olarak telif etmiştir. Rûyânî onun *el-İfşâh* adlı eserinden önemli oranda nakil yapmıştır. Bu bağlamda Rûyânî, *Baḥru'l-*

²¹ Örnek babından bk. Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, 1/47, 49, 58, 81, 85, 91, 212, 318, 411.

²² Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, 3/5, 7, 8, 9, 10, 12, 16, 17, 21, 22, 111, 112, 113, 121, 123, 124.

²³ Ahmet Özel, “Büveytî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6/500.

²⁴ bk. Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, 1/49, 50, 52; 2/28, 60, 68, 70, 74, 86, 104, 108, 112, 126, 128.

²⁵ Örnek kabilinde bk. Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, 1/109, 115, 130, 133, 144, 195, 228, 238, 240.

mezheb'de sözü geçen esere iki yüz küsur yerde atıf yapmıştır. Buna atıf yaparken genellikle “*el-İfşâh'ın sahibi*” ifadesini kullanmıştır.²⁶

4. Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî'nin (ö. 450/1058) *el-Hâvi'l-kebir*: Şâfiî mezhebinin cami eserlerin başında gelmektedir. Kâtib Çelebi'nin (öl. 1067/1657) ifadesiyle Şâfiî mezhebinde buna benzer geniş bir eser telif edilmemiştir.²⁷ Mâverdî, eserde fikhî meseleleri, haklarındaki farklı görüşler ile birlikte müdellel bir şekilde anlaşılır bir dille ele almıştır.²⁸ Bu münasebetle de eser kolay istifade edilebilen bir çalışma olmuş ve sonraki Şâfiî fakihlerin hemen hepsi onu çalışmalarında referans göstermiştir. *el-Hâvi*'den istifade eden söz konusu fakihlerden biri de Rûyânî olmuştur. Onun bilhassa inceleme konumuz olan *Bahru'l-mezheb*'de ciddi oranda bu eserden alıntı yaptığına vakıf olmaktadır. Bazı konularda sayfalarca iktibasta bulunduğu şahit olmaktadır. Tâcüddîn es-Sübki'nin bu husustaki şu ifadesi bunu kanıtlar niteliktedir: “Şâfiî mezhebinin en geniş çalışması olarak bilinen *Bahru'l-mezheb*, Mâverdî'nin *el-Hâvi*'sinden ibaret olup Rûyânî, buna babasından ve dedesinden naklettiği bazı bilgiler ve diğer bazı meseleleri eklemiştir. Bu anlamda *Bahru'l-mezheb* daha geniş olsa da *el-Hâvi* tertip ve tasnif açısından ondan daha üstündür.”²⁹ Hatta Rûyânî'nin *el-Hâvi*'den yaptığı yoğun alıntı nedeniyle sonraki fakihlerin Mâverdî'ye ait bazı bilgileri Rûyânî'ye isnad ettikleri de olmuştur.³⁰ Rûyânî, ilmî emanete riayet etmenin gereği olarak naklettiği her bilgiyi *el-Hâvi*'nin ismini vererek nakletmiştir.³¹ Bu çerçevede Rûyânî bin dokuz yüz küsur yerde *el-*

²⁶ Rûyânî, *Bahru'l-mezheb*, 1/130, 135, 259; 2/55, 57, 54; 3/102, 103, 106; 4/446, 468, 478.

²⁷ Mustafa b. Abdillâh Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, 1360/1941), 1/628.

²⁸ Sabri Erturhan, “Mâverdî ve “*el-Hâvi'l-Kebir*” Adlı Eseri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (1999), 476-477.

²⁹ Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, 7/195.

³⁰ Abdulkadir Mâtin, *el-Fürûk'ül-fikhiyye li'l-İmam el-Mâverdî fi'l-'ibâdât* (Cezayir: Câmî'atü'l-Cezâir Külliyyetü'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye, 1433/2012), 28

³¹ bk. Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, thk. Târik Fethî es-Seyyid (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1430/2009), 16/55-161; Rûyânî, *Bahru'l-mezheb*, 11/92-190.

Hâvî'ye atıf yapmıştır. Yine *Baḥru'l-mezheb*'in, muhteva bakımından olduğu kadar üslup ve metod açısından da Mâverdi'nin *el-Hâvî*'sinden etkilendiğini görmekteyiz.

Bunun yanı sıra Rûyânî'nin kaynak ismini belirtmeden sadece fakih ismini zikrederek birçok nakil yaptığı da görülmektedir. Rûyânî'nin atıf yaptığı bu fakihler arasında Şâfiî mezhebine mensup olanlar ağırlıkta olmakla beraber diğer mezhep kurucuları ve fakihleri de bulunmaktadır. Rûyânî'nin önemli ölçüde atıf yaptığı sözü edilen fakihlerin bir kısmını aşağıda vereceğiz.

- Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ (öl. 150/767): *Baḥru'l-mezheb*'de Ebû Hanîfe ismi iki bin beş yüz küsur yerde geçmektedir.³²

- Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (öl. 161/778): Rûyânî, eserde yüz kırk küsur yerde Sevrî'den nakil yapmıştır.³³

- Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (öl. 179/795): Eserde bin altı yüz küsur defa İmam Mâlik'in ismi zikredilmiştir. Yine Rûyânî, yirmi iki yerde İmam Mâlik'in *el-Muvaḫḫa*' adlı eserini referans göstermiştir.³⁴

- Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî (öl. 182/798): *Baḥru'l-mezheb*'de üç yüz altmış küsur yerde Ebû Yûsuf'un ismi geçmektedir.³⁵

- Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (öl. 241/855): *Baḥru'l-mezheb*'de İmam Ahmed'in ismi yedi yüz küsur defa zikredilmektedir.³⁶

³² bk. Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, 1/140, 142, 146; 2/119, 124, 126; 3/132, 136, 168; 4/113, 152, 160; 5/114, 163, 164; 6/108, 115, 120.

³³ bk. Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, 1/210, 312; 3/116, 125, 135; 7/317, 435; 8/351, 413; 10/262, 263, 334; 12/194, 254; 13/110, 127.

³⁴ Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, 1/304, 343; 3/136, 201, 245, 299; 4/426; 6/29, 326.

³⁵ bk. Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, 1/100, 176; 3/116, 144, 308; 5/102, 391; 6/101, 102, 116; 7/402, 435; 14/188, 438.

³⁶ bk. Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, 1/230; 3/184, 221, 313; 4/170, 172; 8/27; 9/105, 127; 10/334, 384, 394.

Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. Süreyc el-Bağdâdî (öl. 306/918): *Bahru'l-mezheb*'de yaklaşık beş yüz yerde İbn Süreyc'in ismi geçmektedir.³⁷

- Ebû Saîd Hasen b. Ahmed b. Yezîd b. İsa el-İstahrî (öl. 328/940): *Bahru'l-mezheb*'de yüz küsur yerde İstahrî'nin ismi zikredilmiştir.³⁸

- Ebû İshâk İbrâhîm b. Ahmed b. İshâk el-Mervezî (öl. 340/951): Rûyânî, dönemin Şâfiî mezhebi muhitinde fetvâ ve tedris faaliyetlerinde imam olarak kabul edilen Mervezî'ye iki yüz kırk civarı meselede atıf yapmıştır.³⁹

- Ebû Ali Hasen b. el-Hüseyn b. Ebî Hüreyre el-Bağdâdî (öl. 345/956): Rûyânî, üç yüz otuz kadar yerde kendisine atıf yapmıştır.⁴⁰

- Ebû Bekr Muhammed b. Ali b. İsmâil el-Kaffâl eş-Şâşî (öl. 365/976): 417/1026 tarihinde vefat eden Kaffâl el-Mervezî'den ayırt edilmesi için el-Kaffâl el-Kebîr/büyük Kaffâl olarak anılmaktadır.⁴¹ Eserde yedi yüz dolayında Kaffâl'e atıf yapılmıştır.⁴²

- Ebû't-Tayyib Tâhir b. Abdillâh b. Tâhir et-Taberî (öl. 450/1058): Rûyânî, dört yüz altmış civarı yerde el-Kâdî et-Taberî ismiyle kendisinden nakil yapmıştır.⁴³

2.3. Bahru'l-Mezheb'de İzlenen Metod

Şâfiî fıkıh birikiminin en kapsamlı çalışmalarından biri ola-

³⁷ bk. Rûyânî, *Bahru'l-mezheb*,1/107, 111, 112; 4/443, 451, 466; 8/261, 262, 277; 11/257, 272; 13/108, 138, 407.

³⁸ bk. Rûyânî, *Bahru'l-mezheb*,1/148, 234, 245; 3/212, 224, 233; 5/332, 361, 409, 434; 8/139, 140, 144; 10/271, 283, 301.

³⁹ bk. Rûyânî, *Bahru'l-mezheb*,1/90, 319; 7/220, 263, 277; 8/132, 178; 9/301, 325; 9/407, 449, 490.

⁴⁰ bk. Rûyânî, *Bahru'l-mezheb*,1/112, 133, 240; 2/112, 140, 166; 3/149, 150, 153; 4/159, 160, 200; 5/214, 218, 232, 234.

⁴¹ Cengiz Kallek, "Kaffâl, Muhammed b. Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/146.

⁴² bk. Rûyânî, *Bahru'l-mezheb*,1/200, 201, 203; 2/140, 144, 155; 3/100, 101, 102; 4/444, 448, 449; 5/124, 164, 173; 6/134, 135, 143.

⁴³ bk. Rûyânî, *Bahru'l-mezheb*,1/110, 125, 135, 2/111, 115, 128; 3/220, 223, 243; 4/436, 452, 467; 5/124, 128, 149.

rak bilinen *Baḥru'l-mezheb*, Şâfiî fukahâsının görüşleriyle sınırlı kalmayıp diğer mezheplerin görüşlerine de yer vermiştir. Bu anlamda da eser, hilaf türü çalışmalardan addedilmiştir. Rûyânî'nin *Baḥru'l-mezheb*'de izlediği metodunun temel ilkelerini ana hatlarıyla aktarmaya çalışacağız.

Rûyânî, ana konuları “kitab”, bir alt meseleyi “bâb”, bunun altında yer alan fer'î meseleleri ise “mes'ele”, bu tür meselelerin altında bulunan fer'î meseleleri “el-fasl” veya “faslün”, işlenen meselelerin tafsilatları ise “fer'un” başlığında işlemektedir. Rûyânî bu tarzla meseleleri, en ince detayına kadar inceleyerek sade ve anlaşılır bir dille anlatmıştır.⁴⁴

Rûyânî, ele aldığı konunun başında varsa ona ilişkin kitap, sünnet, icmâ ve diğer şer'î delilleri sunmuştur. Bunu da genellikle şu üç biçimde yapmaktadır:

a) Bazı meselelerde kimseye atıf yapmaksızın “Bunun aslı kitap, sünnet ve icmâ'da mevcuttur.” diyerek meseleyle ilgili sözü edilen şer'î delilleri sunduktan sonra meselenin detayına geçerek varsa onunla ilgili farklı görüşleri ve bu görüşlerin desteklemesinde kullanılan delilleri serdetmiştir.⁴⁵ Örneğin iddet⁴⁶ meselesini işlerken önce “İddetin aslı/delili Kitap, sünnet ve icmâ'da bulunmaktadır.” diyerek şunlar kaydetmiştir: İddetin kitaptaki aslı “*Boşanan kadınlar kendi başlarına üç kur' süresince beklesinler.*”⁴⁷ mealindeki âyettir. Sünnetteki delili ise Resûlüllah'ın (s.a.v.) şu hadisidir: “Erkekler boşarlar, kadınlar ise iddet beklerler.”⁴⁸ İcmâa gelince Müslümanlar

⁴⁴ Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, 1/68, 140, 169, 205; 2/93, 380, 419, 512; 3/31, 120, 306, 313; 4/111, 129, 134.

⁴⁵ Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, 10/243, 307; 11/3, 38, 93, 395.

⁴⁶ Nikâh bağı sona erdikten sonra kadının yeni bir evlilik yapabilmesi için beklemek zorunda olduğu süredir. H. İbrahim Acar, “İddet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/466.

⁴⁷ el-Bakara 2/228; Hayrettin Karaman vd., *Kur'an-ı Kerim meâli* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 41.

⁴⁸ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyî, *el-Muşannef fi'l-ḥadis*, thk. Habiburrahman el-A'zamî (Beirut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403/1983), 7/236, (No. 12951).

arasında bu konuda ihtilaf yaşanmamıştır.⁴⁹

b) Bazı meselelerde İmam Şâfiî'nin konuya ilişkin zikrettiği söz konusu şer'î delilleri serdederek meselenin detayına girmektedir.⁵⁰ Bunu da çoğunlukla önce "Bu bir meseledir." başlığıyla İmam Şâfiî'nin meseleye ilişkin ifadesini aktarmış, ardından da onun söz konusu meseleyle ilgili sunduğu kitap, sünnet, icmâ ve varsa diğer şer'î delilleri zikretmiştir. Bunu bir örnekle açıklayacak olursak; Rûyânî seferi namaz konusunda İmam Şâfiî'nin "Kişinin gideceği yer kendi memleketinden kırk altı haşimî mîl (80 km) kadar uzaktaysa namazını kasr etmesinde şer'î bir engel yoktur." şeklindeki görüşünü naklettikten sonra onun bu meselenin meşruiyeti hakkında "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman namazınızı kasretmenizde bir sakınca bulunmamaktadır."⁵¹ mealindeki âyeti, "Resûlüllah hem hac yolculuğunda hem de savaş seferlerinde namazlarını kasrederdi."⁵² hadisi ve buna ilişkin icmâ'ı sunmuştur. Bilahare de meseleyle ilgili diğer teferruatlara geçmiştir.⁵³

c) Bazen de Rûyânî, Mâverdi'nin konu hakkında kitap, sünnet ve icmâ'dan getirdiği delilleri sunmaktadır.⁵⁴ Örneğin sadâkın/mehrin vücûbu konusunda Mâverdi'nin "Kadınlara mehirlərini gönül hoşnutluğuyla veriniz."⁵⁵ mealindeki âyeti, "Razı olacakları şekilde kadınların mehirlərini ödeyiniz."⁵⁶ anlamındaki hadisi ve bu minvalde varid olan diğer birkaç hadisi ve ümmetin bunun vücûbiyetine dair icmâyı naklederek meseleyi bunun üzerinde değer-

⁴⁹ Rûyânî, *Bahrû'l-mezheb*, 11/251.

⁵⁰ Rûyânî, *Bahrû'l-mezheb*, 2/419; 3/274; 6/3; 11/251.

⁵¹ en-Nisâ 4/110.

⁵² Ebû Ömer Cemâlüddin Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, el-İstizkârü'l-Câmi' li-mezâhibi fukahâ'il-emşâr ve 'ulemâ'il-aqtâr fimâ teẓammenehü'l-Muvaṭṭa' min me'âni'r-re'y ve'l-âşâr, thk. Sâlim Muhammed 'Atâ-Muhammed Ali Mu'avviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2000), 2/229.

⁵³ Rûyânî, *Bahrû'l-mezheb*, 2/315.

⁵⁴ Rûyânî, *Bahrû'l-mezheb*, 7/233.

⁵⁵ en-Nisâ 4/176.

⁵⁶ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âşâr*, thk. Abdulmu'ti Emîn Kal'aci (Beyrut: Dâru Kuteybe, 1412/1991), 10/213.

lendirmiştir.⁵⁷ Rûyânî'nin meselelerin işleminde genellikle izlediği yöntem bu şekilde olmakla beraber zaman zaman sadece İmam Şâfiî'nin meseleye ilişkin ifadesini aktararak onu bunun üzerinde irdelediğini de görmekteyiz. Mesela zekâtın çıkarılmasında niyetin gerekliliği meselesinde Rûyânî, önce İmam Şâfiî'nin "Kişinin, zekâtını çıkarırken bunun farz sadaka olduğunu niyet etmeden verdiği zekât geçerli olmaz." şeklindeki ifadesini aktardıktan sonra mesele- nin detayını işlemiştir.⁵⁸

Rûyânî, fikhî meseleleri işlerken izaha muhtaç bir kavram bulunduğunda önce onu açıklamaktadır. Bunu ise genelde önce kavramın lügat anlamını, kökenini, varsa onunla ilgili âyet, hadis ve şiirleri zikrederek yapmıştır. Sonrasında kavramın ıstilahî anlamını açıklamıştır. Bunu bir örnek ile izah edecek olursak; Rûyânî, ilâ konusunu ele alırken ilâ'nın lügatte "herhangi bir şey üzerine yemin etmek" olduğunu, bunun kökeninin "حلف/yemin etti" anlamında kullanılan "أَلِي يُؤَلِّي إِبْلَاءً فَهُوَ مَوْلَى أَلِي" veya "أَلِي يَتَأَلِي فَهُوَ مَتَأَلِي" den geldiğini⁵⁹, çoğulu ise "أَلِيَاءُ" olduğunu belirterek "*Varlıklı olanlar, artık bir şey vermeyeceğiz diye yemin etmesinler.*"⁶⁰ âyetinde geçen "يَتَأَلَّل", "İyilik yapmayacağına dair yemin etti."⁶¹ hadisinde bulunan "تَأَلِي" ve "Ebû'l-Müsennâ'nın en çok yalancı olduğu durum talâk ile yemin ettiği vakittir." şiirinde yer alan "أَلِي" ifadelerinin ilâ'nın lügat anlamıyla kullanıldığına vurgu yapmıştır. Ardından Rûyânî ilâ'nın fıkhîta "Belli bir fiil üzerine yemin etmektir. Bu da kocanın bir müddet eşiyile cinsel ilişkide bulunmayacağına dair yemin etmesidir." diyerek ıstilahî anlamını açıklamıştır.⁶²

Rûyânî ihtilafî meseleleri ele alırken bunlarla ilgili hem farklı mezheplerin görüşlerini hem de varsa mezhep içi değişik görüşleri

⁵⁷ Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 9/377-379.

⁵⁸ Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 3/81.

⁵⁹ bk. Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sadr, 1414/1994), "elâ", 14/40.

⁶⁰ Nûr 24/22

⁶¹ İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, 6/313.

⁶² Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 10/197.

olabildiğince tafsilatlı bir biçimde aktarmıştır. Bunun yanı sıra bu tür meselelere ilişkin varsa mezhepler öncesi sahâbe ve tâbiîn görüşlerine de yer vermiştir. Anılan görüşleri ise genellikle delilleriyle birlikte zikretmiştir. Onun bu husustaki metodunu tilâvet secdele-
rinin hükmü ve sayısı meselesiyle izah edebiliriz. Şöyle ki; tilâvet secdesinin hükmü vacip olmayıp sünnettir. İmam Şâfiî hem cedîd hem de kadîm mezhebinde bunu açık bir dille ifade etmiştir. Kadîmin bir rivayetine göre tilâvet secdesi müekked sünnettir. İmam Şâfiî *İhtilâfü'l-hadis* adlı eserinde “Tilâvet secdesinin terkini mekruh görüyorum. Onu terk eden bir fazileti terk etmiş olur, farzı değil.” Hz. Ömer (öl. 23/644), İbn ‘Abbâs (öl. 68/687-88), İmam Mâlik, Evzâî (öl. 157/774), İshâk (öl. 238/853), Ebû Sevr (öl. 240/854) ve Dâvûd (öl. 270/884) bu görüşle amel etmişlerdir. İmam Şâfiî, görüşüne delil olarak şu hadisi zikretmiştir: “Bir kişi Resûlüllah’ın yanında Necm sûresini okudu. Secde âyetine varınca secde etti. Resûlüllah da onunla birlikte secdeye gitti. Daha sonra başka birisi bu sûreyi okuyup secde etmeyince Resûlüllah da onun okuması için secde etmedi. Bunu sorunca da şu cevabı verdi: Bu hususta sen imamızdın secde etseydin biz de seninle secde ederdik.” Bununla birlikte imam Şâfiî Hz. Ömer’den gelen “Allah, tilâvet secdesini bize farz kılmış değil, dilersek secde ederiz.” şeklindeki rivayeti de delil olarak göstermiştir. Ebû Hanîfe “Tilâvet secdesi hem okuyana hem de dinleyene vaciptir. Sözü edilen secdeler hemen yapılabilecekleri gibi sonraya da bırakılabilir.” diyerek bu görüşünü şu şekilde gerekçelendirmiştir: Yüce Allah, bizi “*Onlar kendilerine Kur’an okununca secde de etmezler.*”⁶³ âyetiyle tilâvet secdenin terk etmesine karşılık tehdit etmiştir. Tilâvet secdelerin sayısına gelince İmam Şâfiî cedîd görüşünde bu tür secdelerin sayısının on dört olduğunu belirtmiştir. Buna göre Sâd sûresinde geçen âyet tilâvet secdesi değil, şükür secdesidir. Kadîm görüşünde ise on bir tilâvet secdesi bulunduğunu savunmuştur. Bu görüşünde Necm, İnşikâk ve ‘Alak sûre-

⁶³ el-İnşikâk 84/21.

lerinde geçenleri secde âyetleri olarak kabul etmemiştir. İbn ‘Abbâs, Ubey b. Ka’b (öl. 33/654 [?]), Zeyd b. Sâbit (öl. 45/665 [?]), Sa’îd b. el-Müseyyeb (öl. 94/713), Sa’îd b. Cübeyr (öl. 94/713 [?]), Mücâhid (öl. 103/721), Hasan (öl. 110/728) ve meşhur rivayetinde İmam Mâlik bu görüşte karar kılmışlardır. İbn Süreyc, İshâk, Ahmed b. Hanbel’in bir görüşüne ve Ebû İshâk’a (öl. 418/1027) göre tilâvet secdesinin sayısı on beştir. Ahmed b. Hanbel’in diğer bir görüşüne göre ise on dördttür. Ebû Hanife ve İmam Mâlik ise tilâvet secdelerinin sayısının on dört olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra Rûyânî, fukahânın secde âyetlerinin geçtiği yerlerle ilgili ihtilaflarına değinmiştir. Keza anılan her bir görüşün desteklenmesi için zikredilen delilleri de ihmal etmemiştir. Böylelikle meseleyi en ince detayına kadar irdelemiştir.⁶⁴

Rûyânî, fukahânın görüşlerini aktarmakla yetinmemiştir. Bunları delileriyle birlikte derinlemesine inceledikten sonra değerlendirmeye tabi tutarak yanlış bulduğu görüşleri belirtmekten çekinmemiştir. Doğru bulmadığı görüşleri ise genellikle “هذا غلط ظاهر وهو”، “وهذا غير صحيح عندي”، “وهذا غير صحيح”، “هذا ضعيف عندي”، “هذا ضعيف”، “غلط عندي لا يصح”، “وليس بشيء”⁶⁵ gibi ifadeler kullanarak aktarmıştır. Rûyânî yanlış bulduğu görüşleri serdederken çoğunlukla yanlış olduklarına dair gerekçeleri de zikretmiştir. Örneğin Cuma ve bayram günlerinde gusletmenin hükmü meselesinde Rûyânî, İmam Şâfiî’nin “Sünnette tercih edilen hüküm, Cuma namazına gitmek isteyen herkesin gusletmesidir.” şeklindeki görüşüne atıf yaparak Cuma gününde gusletmenin müekked bir sünnet olduğunu savunmuştur. Devamla Rûyânî, İmam Mâlik’in Cuma günü gusül abdesti almanın vacip olduğunu, terk edilmesi halinde kaza edilmesi gerektiğini; ancak yapılmadığı takdirde Cuma namazının sahih olacağını savunduğunu belirtmiştir. Sonrasında

⁶⁴ Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, 2/134-146.

⁶⁵ Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, 1/77, 83, 220, 262; 2/82, 108, 184, 204, 220, 272, 318, 323, 325, 330, 487; 3/166, 167, 174; 4/6, 116, 304, 416, 553; 5/174, 407, 436, 458.

bu görüşü savunanların delil olarak getirdikleri “Cuma günü gusletmek balığ olan herkese vaciptir.”⁶⁶ anlamındaki rivayeti zikrettikten sonra bu görüşün yanlış olduğunu söyleyerek şu hadisi gerekçe olarak sunmuştur: “Cuma günü abdest alan kişi sünnete uymuş olur ve güzel bir iş yapmış sayılır. Gusül eden ise daha faziletli bir iş yapmış olur.”⁶⁷

Rûyânî ihtilafı meseleleri ele alırken bunların birçoğunda kendi tercihi belirtmeyi ihmal etmemiştir. Tercihlerini belirtirken genellikle şu ifadeleri kullanmıştır: “وهو الأصح عندي”, “وهو الأصح”, “وهو الصحيح”, “وهذا عندي”, “وهذا أصح عندي”, “تقول به”, “أظهر عندي”, “وهو الأظهر عندي”, “وهو الصحيح عندي”, “وهو القياس عندي”, “والفتوى عندي”, “هو أقرب عندي”, “وهذا أقيس عندي”, “حسن”.⁶⁸ Rûyânî, isabetli bulunduğu görüşleri sözü geçen ifadelerle tercih ederken bu görüşlerin teyidi için gerekçeleri de ihmal etmemiştir. Söz gelimi akıcı kanı olmayan haşerelerin ölmesi durumunda necis sayılıp sayılmayacağı meselesinde Rûyânî, bu türden haşerelerin iki çeşide ayrıldığını; bunlardan biri su, sirke veya peynirden oluşan kurtçuk ve kaplumbağa gibi haşereler; diğeri ise sinek, arı ve akrep gibi herhangi bir şeyden değil, müstakil olarak yaratılanlardır. Her iki çeşit haşereler de ölmekle necis olurlar. Başka bir şeyden oluşanlar kendisinden oluşan madde içindeyse necis sayılmaz. Başka bir şey nakledildiğinde ise diğer çeşitle aynı hükme tabi tutulur. Bunların bulaştığı şeyleri necis edip etmeyeceği hususunda iki farklı görüş vardır. Bu iki görüşten biri bunların bulaştıkları şeyleri necis etmemeleridir. Bu, İmam Şâfiî'nin kadîm görüşüdür. Aynı zamanda Müzenî ve ulemânın tamamı bu görüşü benimsemişlerdir. Rûyânî, konuya ilişkin görüşleri verdikten sonra “Bana göre essah görüş budur.” diyerek bu tercihi daha önce zikrettiği “Yemek tabağınıza sinek

⁶⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabî, ts.), “Kitâbu ikâmeti's-selat ve's-sünnet fi'hâ”, 80 (No. 1089).

⁶⁷ İbn Mâce, “Kitâbu ikâmeti's-selat ve's-sünnet fi'hâ”, 81 (No. 1091); Rûyânî, *Bahrû'l-mezheb*, 1/301.

⁶⁸ Rûyânî, *Bahrû'l-mezheb*, 1/32, 33, 75, 84, 87, 88, 116, 93, 110, 173, 198; 2/74, 202, 237, 243, 312, 324; 3/48, 359, 453, 482; 4/470, 542, 543; 5/26, 40; 10/95, 106

düşerse onu iyice batırın...”⁶⁹ hadis ve bu minvalde varid olan diğer hadislerle gerekçelendirmiştir.⁷⁰

Burada belirtmemiz gereken önemli bir husus, İbnü’s-Salâh’ın “Rûyânî, *el-Hilye*’nin aksine *Baḥru’l-mezheb*’de az tasarrufta bulunup fazla tercihte bulunmadığını” düşüncesinin aksine Rûyânî’nin eserinde çokça tercihte bulunmasıdır. Nitekim Rûyânî eserinde gerek mezhep içi farklı görüşler arasında yaptığı mukayese-de, gerekse Şâfiî mezhebi ile diğer mezheplerin görüşlerini karşılaştırdığında çokça tercihte bulunmuştur. Onun sadece “عندي/bana göre” ifadesiyle yaptığı tercihlerin yedi yüzün üzerinde olması bunun en bariz kanıtıdır.⁷¹

2.3. *Baḥru’l-Mezheb*’in Şâfiî Mezhebindeki Konumu

Geniş bir muhtevaya sahip *Baḥru’l-mezheb*’in Şâfiî mezhebi muhitinde müstesna bir yeri vardır. Nitekim Rûyânî, bu eserinde kendi dönemine kadar telif edilen önemli Şâfiî fıkıh eserlerine vakıf olup⁷² onlardan istifade edebilmiş ve onlarda bulunan fikhî meselelerle ilgili farklı görüşleri derli toplu bir şekilde akıcı ve anlaşılır bir dille tasnif etmiştir. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Rûyânî sözünü ettiğimiz görüşleri delilleriyle birlikte irdeleyerek mezhepte muhmet olan görüşleri tespit etmeye çalışmıştır. Tespit ettiği bu tür görüşleri de genellikle diğer mezhep fakihlerinin konuya ilişkin görüşleriyle karşılaştırarak delillerle savunmuştur. Bunun yanı sıra mezhep işinde ihtilafli meselelerle ilgili varid olan farklı vecih ve kaviller arasında tercih yapmaktan kaçınmamıştır. Rûyânî eserin bu hususiyetlerini şu ifadelerle anlatmıştır: “Gerek Şâfiî mezhebine ge-

⁶⁹ Muhammed Abdür-raûf b. Tâcîl’ârifin b. Nûriddîn Ali el-Münâvî el-Haddâdî, *Feyzû’l-kadîr şerhu’l-Câmi’i’s-şâgîr* (Mısır: el-Mektebetü’t-Ticâriyye el-Kübrâ, 1356/1938), 4/453.

⁷⁰ Rûyânî, *Baḥru’l-mezheb*, 1/254-255.

⁷¹ Örnek olarak bk. Rûyânî, *Baḥru’l-mezheb*, 1/87, 88, 108, 114, 116, 123, 123, 129; 2/107, 128, 150, 215, 217, 222, 306, 308, 309; 3/114, 120, 137.

⁷² Rûyânî’nin “Şâfiî mezhebinin fıkıh kitapları yakılıp yok edilse bile onları ezberimden tekrar telif edebilirim.” şeklinde ifadesi onun Şâfiî fıkıh birikimine ne kadar hakim olduğunu bariz bir şekilde ortaya koymaktadır. Ebû’l-Fidâ’ İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr ed-Dımaşkî, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, thk. Ali Şîrî (b.y.: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1408/1988), 12/210.

rekse hilaf fikhına dair uzun ve kısa olarak çok sayıda eser kaleme aldım. Bunlarda fıkıh imamlarına ait sayısız faydalar tespit ettim. Ömrümün sonlarında mezhepte essah görüşlere itimat etmek suretiyle ifadelerimi/görüşlerimi tek eserde toplamak istedim ki bunlardan hangisine bağlı kaldığımı kolay bir şekilde anlaşılınsın. Bu tarzda ele aldığım eseri ise *Bahru'l-mezheb* olarak isimlendirdim.⁷³ Şâfiî mezhebi muhitinde en kapsamlı eser hüviyetini kazanan eser, Şâfiî mezhebinin görüşleriyle birlikte diğer mezheplerin görüşlerini de mukayeseli olarak ihtiva ettiğinden hilaf türü eserlerden addedilmiş ve bilhassa Şâfiî mezhebi açısından bir derya olarak kabul görmüştür. Bu anlamda Yâkût el-Hamevî (öl. 626/1229) eseri şu ifadelerle methetmiştir: “Rûyânî fıkıhta büyük bir eser telif etti. Onu, *Bahru'l-mezheb* olarak adlandırdı. Horasan fakihlerinden bir grubun bu eseri Şâfiî mezhebinin diğer fıkıh eserlerinden daha üstün tuttuğunu gördüm.”⁷⁴ Zehebî (öl. 748/1348) “Rûyânî'nin *Bahru'l-mezheb* adlı eseri gayet uzun ve oldukça faydalı bir eserdir.” diyerek eserin genişliğine dikkat çekmiştir. İbn Kesîr (öl. 774/1373) eserin genişliğini ve kapsayıcılığını şu ifadelerle anlatmaktadır: “Rûyânî'nin Şâfiî mezhebine yönelik yazdığı eserlerden biri *el-Bahru fi'l-furû*’dur. Bu eser dolu, eksiksiz, hem ilginç meseleleri hem de diğer meseleleri kapsayan bir çalışmadır. Onun için ‘Bahr’den ne kadar alıntı yaparsan bir sıkıntı olmaz.’ sözü darb-i mesel/meşhur olmuştur.”⁷⁵ İbn Hallikân (öl. 681/1282), Safedî (öl. 764/1363), Ziriklî (öl. 1396/1976) ve daha pek çok tarihçi ve biyografici *Bahru’l-mezheb*’i Şâfiî mezhebi kitaplarının en uzununu olarak nitelemişlerdir.⁷⁶

Bahru’l-mezheb’in, yazarının ününü geçtiği ve birçok tarihçi ve biyograficinin Rûyânî’yi onun ismiyle andığı görülmektedir.⁷⁷ Bu

⁷³ Rûyânî, *Bahru'l-mezheb*, 1/19.

⁷⁴ Ebû Abdillâh Şihâbüddin Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân* (Beyrut: Dâru Sadr, 1416/1995), 3/104.

⁷⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 12/210.

⁷⁶ Safedî, *el-Vâfi*, 19/167; Hayrüddin b. Mahmud ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (b.y.: Dâru'l-İlim li'l-Melâyin, 1423/2002), 4/175.

⁷⁷ Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî el-Fârikî, *Tezkiretü'l-huffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419/1998), 4/64; Ebü'l-Fazl Şihâbüddin

bakımdan eser birçok âlimin övgüsüne mazhar olmuş ve bu vesileyle de Şâfiî fıkıh geleneğinde önemli bir yer tutmuştur. Sonraki Şâfiî fukahâsı, eseri muteber bir kaynak olarak görmüş ve kendi çalışmalarında referans olarak kullanmışlardır. Bu bağlamda Şâfiî fakihleri, *Bahıru'fî'l-mezheb*'i kaynak gösterirken genellikle “بحر المذهب”, “في البحر”, veya “صاحب البحر” ifadesini kullanmışlardır. Konuya ilişkin eş-Şâmile programında yaptığımız tarama sonucunda sonraki Şâfiî fakihlerin *Bahıru'fî'l-mezheb*'e önemli miktarda atıf yaptıklarını tespit ettik. Bunların bir kısmını şöyle sıralayabiliriz: İbnü's-Salâh, yirmiden fazla yerde bizzat eserin ismini zikrederek atıfta bulunmuştur. Yine çoğu *Bahıru'fî'l-mezheb*'den olmak üzere elliden fazla yerde Rûyânî ve Bahr'ın sahibi şeklinde kendisine atıf yapmıştır.⁷⁸ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, farklı eserlerinde yaklaşık kırk yerde eserin ismini açık bir şekilde zikrederek nakilde bulunmuştur. Bunun yanında Nevevî yüz dokuz yerde “صاحب البحر” ve beş yüz civarı yerde Rûyânî olarak kendisinden nakil yapmıştır. Bunun büyük bir bölümü ise yine *Bahıru'fî'l-mezheb*'den nakledildiği tespit edilmiştir.⁷⁹ İbnü'r-Rif'a (öl. 710/1310), elli beş küsur yerde açık bir biçimde esere; elli yedi yerde ise “صاحب البحر” olarak Rûyânî'ye atıf yapmıştır.⁸⁰ Ebû Muhammed Cemâlüddîn el-İsnevî (öl. 772/1370),

Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalâni, *ed-Dürerü'l-kâmine fi a'yâni'l-mi'eti's-şâmine*, thk. Muhammed 'Abdulmu'îd Dâni (Hind: Dâru'l-Ma'âri'l-'Usmâniyye, 1392/1972), 1/337; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, *el-Bedrü't-âli' bi-meğâsini men ba'de'l-ğarnî's-sâbi'* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/116.

⁷⁸ Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdırrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *Şerhu müşkili'l-Vasû*, thk. 'Abdulmün'îm Halife Ahmed Bilal (Suudi Arabistan: Dâru Künûz, 1432/2011), 1/119, 126, 145, 160, 208; 2/61; 3/194, 211, 283; Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdırrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *Fetâvâ ve mesâ'ilü İbni's-Şalâh* (Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1407/1987), 38, 243, 245; 488.

⁷⁹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb* (b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/45, 89, 101, 109, 113, 157, 228, 229; 2/20, 23, 40, 150, 219, 220; *Ravdatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müftîn*, thk. Zuhayr eş-Şâviş (Beyrut: el-Mektebû'l-İslâmî, 1412/1991), 1/16, 20, 33, 123, 185; 2/3, 5, 7, 107, 125, 129, 130; 3/155, 166, 169, 183, 188, 190, 217, 237, 240.

⁸⁰ Ebû'l-Abbâs Necmüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Ensârî İbnü'r-Rif'a, *el-Kifâye fi şerhi't-Tenbîh (Kifâyetü'n-nebîh)*, thk. Mecdî Muhammed Sürûr Bâslûm (b.y.: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1430/2009), 8/268; 9/164, 368; 10/69, 162, 164,

değişik eserlerinde yüz yirmiden fazla kez esere atıf yapmıştır. Ayrıca diğer fakihlerde olduğu gibi İsnevî de birçok yerde Rûyânî'nin ismini zikrederek eserden çok sayıda nakil yapmıştır.⁸¹ Burada isimlerini sayamadığımız pek çok Şâfiî fakihin *Bahru'fî'l-mezheb'e* azımsanmayacak derecede atıf yaptıklarını tespit ettik. Bu da eserin Şâfiî muhitinde önemli bir konuma sahip olduğunun göstergesidir.

Sonuç

Şâfiî mezhebi açısından ikinci dönemin içinde yer alan Hicri V. asırda mezhep fihhi istikrar bulmuş, onun literatürü oluşmuş, kavram ve terimleri izaha kavuşturulmuş ve bu anlamda mezhep tam manasıyla zirve yapmıştır. İlmi açıdan verimli olan bu dönemin ürünü olarak çok sayıda meşhur Şâfiî fakih yetişmiş; bunlar Şâfiî fikhında birbirinden kıymetli çok sayıda güzide fıkıh eserleri kaleme almışlardır. Sözü geçen fakihler bu eserlerinde bir yandan iki farklı çizgiye ayrılan Şâfiî fıkıh birikimini mezhep içindeki isabetli görüşleri belirtmek suretiyle tek çizgide birleştirmeye çalışmış, diğer taraftan Şâfiî mezhebinin yerleşik görüşlerini, diğer mezheplerin görüşleriyle karşılaştırarak savunmaya çalışmıştır. Sözü ettiğimiz anlayışın başarılı bir şekilde uygulandığı mezkûr dönemin önemli ürünlerinden biri de Rûyânî'nin *Bahru'l-mezheb* adlı eseridir.

Şâfiî mezhebinin klasik fıkıh konularının tasnifi esas alındığı eserde, bu mezhebin görüşleri, başta Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik olmak üzere mezhep kurucuları ile diğer müctehid fakihlerin görüşleriyle mukayese edilerek savunulmaya çalışılmıştır. Keza başta İrâkiyyûn ve Horasâniyyûn olmak üzere mezhep fakihleri arasında meydana gelen tartışmalar irdelenerek mezhepte mutemet görüşler tespit edilmiştir. Bu bakımdan hem mezhep içi hem de mezhepler

179, 180, 183, 185, 186, 194.

⁸¹ Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdürrahîm b. el-Hasen b. Ali el-Ümevî el-İsnevî, *el-Hidâye ilâ evhâmi'l-Kifâye*, thk. Mecdî Muhammed Sürûr Bâslûm (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1430/2009), 24, 29, 45, 102, 107, 132, 137, 194, 394, 200, 250, 251; *el-Mühimmât fi şerhi'r-Râfi'i ve'r-Ravza* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1430/2009), 2/62, 77, 105, 127, 141, 279; 9/408, 409, 422.

arası hilaf türü eser hüviyetini kazanan *Bahru'l-mezheb*'in birçok kaynaktan istifade etmiş olması kaçınılmaz olmuştur. Bu kaynakların başında ise İmam Şâfiî'nin *el-Ümm* ve *el-İmlâ* adlı eserleri, Büveytî'nin *el-Muhtaşar*'ı, Müzenî'nin *el-Muhtaşar*'ı, Ebû Alî el-Hasen et-Taberî'nin *el-İfşâh*'ı ve Mâverdi'nin *el-Hâvi'l-kebîr*'i gelmektedir.

Bahru'l-mezheb, farklı görüşleri bir araya getirerek derleme eser türünden ibaret değildir. Eserde zikredilen görüşler, sahiplerine isnad edilmek suretiyle delilleriyle birlikte irdelenerek derinlemesine incelenmiştir. Yanlış bulunan görüşler gerekçelendirilmek suretiyle açık bir şekilde belirtildiği gibi isabetli bulunan görüşler de gerekçeleri zikredilerek ifade edilmiştir. Ayrıca Rûyânî, eserde iddia edilenin aksine birçok meselede kendi görüşünü belirtmekten geri durmamıştır.

Eserin, hem dönemine kadar fikhî meselelerle ilgili varid olan görüşleri ve bu görüşlerin delillerini detaylı bir biçimde ihtiva etmesi hem de Şâfiî mezhebinin görüşlerini diğer mezheplerin görüşlerine karşı savunması ve mezhep içinde cereyan eden ihtilafları minimize ederek mezhebe bir bütünlük kazandırmasına yönelik olması büyük önem arz etmektedir. Bu vesileyle de eserin özellikle Şâfiî mezhebi çevresinde büyük bir yankısı olmuş ve sonraki fukahâ üzerindeki etkisi kaçınılmaz olmuştur. Son söz olarak diyebiliriz ki; *Bahru'l-mezheb*'in kendi müsemmasına mutabık olarak Şâfiî fıkıh anlayışı için önemli bir miras olup fıkıh dünyasına katkısı inkâr edilemez bir gerçektir. Bu eserin daha geniş çalışmalara konu edilip bilhassa Rûyânî'nin eserdeki tercihleri ve bu tercihlerinde daha çok hangi mezhebe yakın durduğunun tespit edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Kaynakça

Acar, H. İbrahim. "İddet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/466-471. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Alî Cum'e, Muhammed Abdulvehhâb. *el-Madhal ilâ dirâsâti'l-mezâhibi'l-fikhiyye*. Kahire: Dâru's-Selâm, 1422/2001.

'Askalânî, Şihâbüddin Ahmed b. Alî b. Muhammed. *ed-Dürerü'l-*

- kâmine fi a'yâni'l-mi'eti's-şâmine*. thk. Muhammed Abdülmuîd Han. 6 Cilt. Hindistan: Meclisu Dâireti'l-Ma'âri'l-'Usmâniyye, 1392/1972.
- Aybakan, Bilal. "Şâfi Mezhebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/233-247. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Bakkal, Ali. "Rûyânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/275. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âşâr*. thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Kuteybe, 1412/1991.
- Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdillâh. *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1360/1941.
- Hamevî, Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh. *Mu'cemü'l-büldan*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1415/1995.
- Harbî, Râdî b. Sayyâf. *el-İmâm Ebû'l-Mehâsin er-Rûyânî ve ârâuhu'l-usûliyye*. Suudi Arabistan: Câmî'atu Ümmü'l-Kurâ, Yüksek Lisans Tezi, 1426/2005.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *el-İstizkârü'l-Câmi' li-mezâhibi fuqahâ'il-emşâr ve 'ulemâ'i'l-aqtâr fîmâ tezammenehü'l-Muvaçça' min me'âni'r-re'y ve'l-âşâr*. thk. Sâlim Muhammed 'Atâ-Muhammed Ali Mu'avviz. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2000.
- İbn Hallikân, Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr el-İrbilî. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân mimmâ şebete bi'n-naql evi's-semâ' ev eşbetehü'l-'ayân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1318/1900.
- İbn Kâdî Şühbe, Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed el-Esedî. *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*. thk. el-Hâfiz 'Abdul'alîm Hân. 4 Cilt. Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1407/1987.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer ed-Dımaşkî. *Tabakâtü*

- fukahâ'i's-Şâfi'iyye*. Mektebetü's-Sikâfetü'd-Dîniyye, 1423/1993.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer ed-Dîmaşkî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Ali Şîrî. 14 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1408/1988.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed. *es-Sünen*. 2 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabî, ts.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrim. *Lisânü'l-'arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1414/1994.
- İbnü'r-Rif'a, Ebü'l-'Abbâs Necmüddîn Ahmed b. Muhammed b. Alî. *el-Kifâye fî şerhi't-Tenbîh (Kifâyetü'n-nebîh)*. thk. Mecdî Muhammed Sürûr Bâslûm. 21 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1430/2009.
- İbnü's-Salâh, Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdîrrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Şerhu müşkili'l-Vasîf*. thk. 'Abdulmün'im Halife Ahmed Bilal. 4 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru Künûz, 1432/2011.
- İbnü's-Salâh, Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdîrrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Fetâvâ ve mesâ'ilü İbni's-Şalâh*. Beyrut: 'âlemü'l-Kütüb, 1407/1987.
- İsnevî, Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Alî el-Ümevî. *el-Mühimmât fî şerhi'r-Râfi'i ve'r-Ravza*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1430/2009.
- İsnevî, Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Alî el-Ümevî. *el-Hidâye ilâ evhâmi'l-Kifâye*. thk. Mecdî Muhammed Sürûr Bâslûm. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1430/2009.
- Kallek, Cengiz. "Kaffâl, Muhammed b. Ali". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/146-148. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Karaman, Hayrettin vd. Kur'an-ı Kerim meâli. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlar, 2017.
- Kavâsimî, Ekrem Yusuf Ömer. *el-Madhal ilâ mezhebi'l-imâm eş-Şâfiû*.

- Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1423/2003.
- Mâtin, Abdulkadir. *el-Fürûkû'l-fikhiyye li'l-İmam el-Mâverdi fi'l-ibâdat*. Cezayir: Câmi'atü'l-Cezâir Külliyyetü'l-'Ulûmi'l-İslâmiyye, 1433/2012.
- Mâverdi, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Hâvi'l-kebir*. thk. Târik Fethî es-Seyyid. 19 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1430/2009.
- Münâvî, Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifin b. Nûriddîn Alî el-Haddâdî. *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-şagîr*. 6 Cilt. Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyye el-Kübrâ, 1356/1938.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmû' Şerhü'l-Mühazzeb*. 20 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref b. Mürî. *Ravdatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müftîn*. thk. Zuhayr eş-Şâviş. 12 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1412/1991.
- Özel, Ahmet. "Büveytî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/500-5001. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Özen, Şükrü. "Müzenî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/246-250. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Rûyânî, Ebü'l-Mehâsin Abdülvâhid b. İsmâil b. Ahmed. *Hilyetü'l-mü'min ve ihtiyâru'l-mûkin*, thk. Fahrî b. Berikân b. Berkî el-Karşî. Suudi Arabistan: Câmi'atu Ümmü'l-Kürâ, Yüksek Lisans Tezi, 1428/2007.
- Rûyânî, Ebü'l-Mehâsin Abdülvâhid b. İsmâil b. Ahmed. *Hilyetü'l-mü'min ve ihtiyâru'l-mûkin*. thk. Muhammed b. Metar b. Alî el-Mâlikî. Suudi Arabistan: Câmi'atu Ümmü'l-Kürâ, Yüksek Lisans Tezi, 1428/2007.
- Rûyânî, Ebü'l-Mehâsin Abdülvâhid b. İsmâil b. Ahmed. *Bahrû'l-mezheb fi fûrû'i mezhebi'l-İmâm eş-Şâfî*. thk. Târik Fethî es-Seyyid. 14 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1430/2009.

- Sabri Erturhan, “Mâverdi ve el-Hâvi'l-Kebîr” Adlı Eseri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/1 (1999), 471-490.
- Safedî, Salâhuddîn Halîl b. 'İzziddîn Aybeg. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnâvut-Türkî Mustafa. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1420/2000.
- San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Himyerî. *el-Muşannef fi'l-ḥadîs*. thk. Habîburrahman el-A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403/1983.
- Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi. *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*. thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. 10 Cilt. b.y.: Daru Hicr li't-Tabâ'e ve'n-Neşr, 1413/1992.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *el-Bedru't-ṭâli' bi mahâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Yâfiî, Ebû Muhammed Afifüddîn Abdullâh b. Es'ad b. Alî b. Süleymân. *Mir'âtü'l-cenân ve 'ibretü'l-yakzân fi ma'rifeti ḥavâdisi'z-zamân*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman el-Fârikî. *Tezkiretü'l-ḥuffâz*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Zirikli, Hayrüddîn b. Mahmud. *el-A'lâm*. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, 1423/2002.

Rūyānī and His Word Named Bahr al-Madhab

Summary

In the 5th century of the Islamic hijra, which coincided with the period of transmission and stability in terms of the history of fiqh, important developments were recorded in the Islamic jurisprudence of all schools in general, especially the Shāfiī school, many works were produced in an encyclopedic style, and great Islamic jurists who were considered authorities were raised. One of the aforementioned jurists is Abū l-Maḥāsin Fakhr al-Islam ‘Abd al-Waḥīd b. Ismāīl bin Ahmad al-Rūyānī al-Ṭabarī. Rūyānī, who was born in Rūyān, one of the important cities of Ṭabaristān region of Iran, in 415/1024, had his first education in his hometown with his father and grandfather, who were considered to be important figures of the period. Afterwards, he traveled to the important science centers of the period and took lessons from many Shāfiī scholars. Although Rūyānī has expertise in different branches of science, he is mostly specialized in Shāfiī fiqh. Rūyānī, who won the favor of both the governors and the scholars of the period, trained many scholars carrying out educational activities besides the important judicial duty such as being a judge. In addition, he memorized the main sources of the Shāfiī sect and made important contributions to the development of the Shāfiī sect by making important studies on Shāfiī fiqh.

The most striking one among Rūyānī 's works is *Bahr al-madhab fī furūi madhab al-Imām al-Shāfiī*. This work, which he dealt with at the end of his life at a time when his knowledge reached perfection, achieved the fame he deserved by surpassing himself and was counted as one of the main sources of Shāfiī fiqh. Based on the classical fiqh classification, Rūyānī started his work with a broad introduction. In the introduction, he mentioned the virtues of science and ‘ulamā’ and stated that the priority among the

sciences is the science of fiqh. He stated that the most virtuous of the fuqahā' is al-Imam al-Shāfiī, and the most beautiful school in terms of classification is his school. In addition, Rūyānī gave place to some procedural scholars related to taqlīd, ijtihād, khabar wahid, *fatwā* and *ijmā'* in the introduction. Although Rūyānī mainly included the conflicts between the Shāfiī scholars, he also conveyed the debates between Shāfiī and other sects. In this respect, the work has gained the quality of a comparative jurisprudence study both within and between sects. In addition, Rūyānī's tidy transfer of the views of the early jurists in the work of the later ones is an important issue that shows the value of the work. For this reason, it is possible to state that *Baḥr al- madhhab* is a real sea in terms of Shāfiī fiqh, in agreement with its own affirmation.

Rūyānī analyzed the views he discussed in *Baḥr al- madhhab* not randomly, but by attributing each of them to its owner, together with its evidence. In the work, he defended the views that he found appropriate by bringing evidence, especially from the Qur'ān and the Sunna. He also stated the opinions that he did not find correct by justifying them. In addition, contrary to what is claimed, Rūyānī also expressed original views on many legal issues in the work. For this reason, we believe that *Baḥr al- madhhab* should not be seen as a work consisting of a compilation of the views of previous jurists.

In our article, Rūyānī's life, scientific personality and scientific activities were briefly explained, and his work *Baḥr al- madhhab* was examined from different perspectives. In this context, the content and classification of the work are mentioned in general terms. The most used sources in the copyright of the work have been listed and the method followed in the work has been attempted to be determined. In addition, the position and value of the work in the sect is also discussed in the article.

Keywords: Islamic law, Shāfiī, fiqh, Rūyānī, Baḥr al- madhhab.